

відображає ступінь його реалізації. Якісний же рівень кадрового потенціалу відображає ступінь економічного розвитку. Стратегічна доктрина сучасного прогресу ґрунтується на концепції диференційованого розкриття людських можливостей.

Перш ніж робити діагностику персоналу підприємства, необхідно уточнити критерії або показники аналізу. Вибір показників для аналізу зумовлюється від уявлення про те, якими характеристиками повинен володіти персонал підприємства. Чим детальнішим та конкретнішим буде це бачення, тим легше буде визначити критерії діагностики.

Список використаних джерел

1. Краткий курс MBA / [Брунер Р.Ф., Икер М. Р., Фримен Р. Э. и др.]. – [3-е изд.]. – М.: ЗАО «Олимп-Бизнес», 2010. – 384 с.

2. Мартин Г. Корпоративные репутации, брендинг и управление персоналом. Стратегический подход к управлению человеческими ресурсами / Г. Мартин, С. Хетрик; [пер. с англ. Е.И. Титова; науч. ред. М.А. Беликова]. – М.: ООО «Группа ИДТ», 2008. – 336 с.

3. Померанцева Е. Модели управления персоналом: исследования, разработка, внедрение / Е. Померанцева. – Москва: Вершина, 2009. – 256 с.

4. Ульрих Д. Эффективное управление персоналом: новая роль HR-менеджера в организации / Д. Ульрих; [пер. с англ. и ред. Е.Э. Залуцкой]. – М.: «ООО И.Д. Вильямс», 2012. – 304 с.

5. Фидельман Г.Н. Альтернативный менеджмент: Путь к глобальной конкурентоспособности / Фидельман Г.Н., Дедиков С.В., Адлер Ю.П. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2011. – 186 с.

УДК 338.242:314.6

В.І. ВІТЕР,

заст. заввідділу НДІ праці і зайнятості населення Мінсоцполітики України і НАН України

Зростання ролі домогосподарств з дітьми та трансформація державної сімейної політики

У статті досліджується тенденція зростання ролі домогосподарств з дітьми. Розглянуто проблеми та потреби сімей з дітьми в умовах ринкової економіки, доведено необхідність державної підтримки домогосподарств з дітьми шляхом трансформації та проведення сімейної політики.

Ключові слова: домогосподарство, сім'я, діти, державна соціальна політика, сімейна політика, державна підтримка сімей з дітьми, трансформація сімейної політики.

В статье исследуется тенденция роста роли домохозяйств с детьми. Рассмотрены проблемы и потребности семей с детьми в условиях рыночной экономики, доказана необходимость государственной поддержки семей с детьми путем трансформации и проведения семейной политики.

Ключевые слова: домохозяйство, семья, дети, государственная социальная политика, семейная политика, государственная поддержка семей с детьми, трансформация семейной политики.

The article examines the tendency of growth of the role of households with children. Considered the problems and needs of families with children in the conditions of market economy, necessity of state support to families with children through transformation and the family policy.

Keywords: household, family, children, state social policy, family policy, the state support of families with children, the transformation of the family policy.

В умовах розвитку ринкової економіки зростає роль домогосподарства як унікального соціально-економічного утворення, яке визначає основу життєдіяльності будь-якого суспільства та є одним із ключових суб'єктів економічних відносин. Основною домогосподарства виступає сім'я. «Суспільні порядки, – писав Ф.Енгельс, – при яких живуть люди певної історичної епохи і певної країни, обумовлюються... ступенем розвитку, з одного боку – праці, з іншого – сім'ї». Сім'я є первинним осередком суспільства, виступає джерелом емоційної підтримки, психологічного захисту, засобом збереження і передачі національно-культурних і загальнолюдських цінностей. Через сім'ю змінюються покоління людей, в ній здійснюється «виробництво самої людини, продовження роду» [1, с. 26]. Тому сім'я, її становлення, інтереси та потреби мають знаходитися в центрі державної сімейної політики.

Сьогодні стан української сім'ї з дітьми характеризується як складний. Ринкова економіка поглибила економічну нерівність домогосподарств та стала основною причиною нерівного доступу до найнеобхідніших товарів та послуг. Дефіцит коштів у найбільшій мірі відчувають домогосподарства з дітьми, які мають більші потреби. Існування в домогосподарствах неповнолітніх дітей зменшує рівень середньодушових доходів та обмежує можливості споживання товарів та послуг. Недостатня ефективність соціального захисту сім'ї в умовах ринкової економіки погіршує психологічний захист людини знижує функцію виховного процесу та починається на фізичному та моральному здоров'ї, відтворенні населення. Все це викликає необхідність стабілізації сім'ї,

покращення її матеріального становища та повноцінного відновлення її традиційних функцій для свого розвитку.

Постановка проблеми. Домогосподарство як соціально-економічний інститут суспільства з особливими потребами і можливостями є одним із важливих елементів функціонування національної економіки країни. Економічна роль домогосподарств виявляється, по-перше, в тому, що вони є основою ресурсного забезпечення національної економіки (основний постачальник ресурсів, зокрема праці, капіталу, підприємницької здатності, в економічну систему), а по-друге, основними кінцевими споживачами товарів, послуг, робіт.

У той же час упродовж останніх століть в Україні простежується тенденція зменшення розмірів домогосподарств. Якщо у XIX ст. пересічна сім'я в нашій країні налічувала більше п'яти осіб, то вже у середині XX ст. – лише 3,2 особи. Згідно з даними Держстату України за 2012 рік, середній розмір домогосподарства становив 2,58 особи, а в 1999 році – 2,77 особи. До того ж у 2012 році 77,3% домогосподарств склалися з однієї, двох або трьох осіб і тільки 22,7% – з чотирьох і більше осіб (у 1999 році 69,7% домогосподарств склалися з однієї, двох або трьох осіб і 30,3% – з чотирьох і більше осіб). Водночас у 2012 році переважна більшість домогосподарств (62,1%) не мають дітей, а серед домогосподарств з дітьми 75,7% мають одну дитину, 21,5% – двох і тільки 2,8% – трьох і більше дітей (у 1999 році не мали дітей 55,8% домогосподарств, а серед домогосподарств з дітьми 60% мали одну дитину, 34,3% – дві, 5,7% – три і більше) [2]. Наведені цифри говорять про те, що в недалекій перспективі можуть виникнути складні економічні проблеми, пов'язані з процесом відтворення та старіння населення, і, більше того, з'являться загрози існуванню українського етносу.

Усе це приводить до необхідності збільшення уваги до домогосподарств з дітьми та примушує державу шукати шляхи виваженої соціальної політики та проводити цілеспрямовану трансформацію сімейної політики.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Домогосподарства та окремі аспекти їхнього функціонування вивчали відомі представники економічної науки: Г. Беккер, М. Кейнс, Ф. Кене, Т. Мальтус, А. Маслоу, П. Самуельсон, Ж.Б. Сей, М. Фрідман, Т. Шульц. В основному ними досліджувалася економічна поведінка домогосподарств у межах як основного напрямку економічної науки, так і альтернативних напрямів. Соціально-демографічним, соціально-економічним аспектам домогосподарств, сім'ям з дітьми, соціальної та сімейної політиці сьогодні присвячено ряд праць зарубіжних та вітчизняних вчених. Проте сектор домашніх господарств в соціально-економічній системі ринкового типу залишається малодослідженим. Крім того, в умовах ринкової економіки бракує досліджень, присвячених сім'ям з дітьми у контексті трансформації сімейної політики як органічної частини соціальної політики. Актуальність зазначених проблем, необхідність їхнього подальшого розвитку й обумовили вибір теми дослідження, визначили його мету.

Метою статті є дослідження соціально-економічної сутності домогосподарств з дітьми, особливостей їх функціонування в сучасній економічній та соціальній системі; аналіз закономірностей, основних факторів, що впливають на структуру і добробут сім'ї; аналіз зростання ролі і місця сімейної політики в умовах ринкової економіки та необхідність її трансформації.

Виклад основного матеріалу. Поняття домогосподарства і сім'ї (родини) наближаються одне до одного і є близькими, але не тотожними. Відмінність цих понять полягає в тому, що сім'я є первинною суспільною одиницею, а домогосподарство – одиниця економічна. Категорія «сімейне господарство» підкреслює соціально-економічну сутність та тісну спорідненість понять «сім'я» та «домогосподарство» і вказує на існування відмінностей між ними.

Розглянемо більш детально розмежування понять «сім'я» та «домогосподарство».

У статті 1 Закону України «Про Всеукраїнський перепис населення» від 19.10.2000 №2058-III домогосподарство визначається як сукупність осіб, які спільно проживають в одному житловому приміщенні або його частині, забезпечують себе всім необхідним для життя, ведуть спільне господарство, повністю або частково об'єднують та витрачають кошти. Ці особи можуть перебувати в родинних стосунках або стосунках свояцтва, не перебувати у будь-яких з цих стосунків або бути і в тих, і в інших стосунках. Домогосподарство може складатися з однієї особи. Таке визначення домогосподарства використовувалося Держкомстатом України при проведенні Всеукраїнського перепису населення [3].

Відповідно до Класифікації інституційних секторів економіки України (розділ 2) від 18.04.2005 №96 домашні господарства (разом із нефінансовими корпораціями; фінансовими корпораціями; сектором загального державного управління; некомерційними організаціями, що обслуговують домашні господарства) відповідно до своїх функцій та структури економіки України є інституційним сектором економіки [4]. Отже, домогосподарства є таким самим суб'єктом ринкових відносин, як підприємства, банки, держава.

Сектор домашніх господарств належить до числа головних та найменш досліджених суб'єктів національної економіки. Разом із тим він постійно взаємодіє з іншими секторами національної економіки та державою. Як інституційний сектор домогосподарства беруть участь у всіх фазах економічного циклу: виробництві благ, постачанні економічних ресурсів, створенні, розподілі і перерозподілі національного продукту, формуванні кінцевих доходів, споживанні товарів та послуг, здійсненні заощаджень та інвестуванні. Сектор домогосподарств стабілізує господарську систему та впливає на соціально-економічний розвиток країни, виконуючи крім своїх традиційних функцій ряд відтворювальних – відтворення людського капіталу, робочої сили, формування та виховання людини майбутнього.

Домогосподарство в ринковій системі є важливою складовою приватного сектору країни. Відповідно до Закону України

«Про власність» кожен громадянин України може мати в індивідуальній власності майстерні, малі підприємства у сфері побутового обслуговування, торгівлі, громадського харчування, землю, житлові будинки і господарські будівлі, машини, обладнання, транспортні засоби, сировину, матеріали тощо. Використовуючи свою власність (майно) з метою виробництва товарів, домовласник ставить на службу інтересам суспільства свій капітал, робочу силу, особисту працю. Крім того, домогосподарства постачають грошові ресурси, які необхідні для організації суспільного виробництва. Вони купують акції великих промислових корпорацій і банків, кладуть гроші на ощадні рахунки, купують облігації та використовують свої доходи на споживання товарів і послуг на ринку.

Найбільш повне визначення домогосподарства дає система національних рахунків: невелика група людей, що проживають в одному помешканні, повністю або частково об'єднують свої доходи і майно, спільно споживають певні види товарів та послуг [2]. При такому визначенні акцентується увага на таких важливих аспектах, як спільне житло, спільний бюджет і ведення господарства, узгоджене ухвалення економічних рішень.

Різні аспекти поведінки та функціонування домогосподарств активно досліджували вітчизняні вчені. Ще в XIX ст. Д. Журавський вважав, що потрібно аналізувати функціонування домогосподарств на основі вивчення системи показників: природних умов, народного побуту (житло, одяг, харчування, звичаї), відносин власності (облік майна, податків, прибутків, праці, державного господарства та управління) та ін. У різні історичні періоди під впливом характеру суспільних відносин відбувалась зміна соціально–економічного становища домогосподарств, його місця, ролі, розмірів тощо. В сучасних умовах функції домогосподарства охоплюють всі сфери економічної діяльності та активно можуть впливати й на спрямованість соціально–економічних процесів в державі.

На відміну від домогосподарства сім'ю можна розглядати і як соціальну групу, і як соціальний інститут. Як соціальна група сім'я є сукупністю людей, об'єднаних веденням спільного господарства, родинними зв'язками, спільністю побуту, взаємною моральною відповідальністю і взаємодопомогою, вона забезпечує розвиток і виховання дітей. Сім'я не обов'язково проживає під одним дахом і не обов'язково має загальний бюджет. Як соціальний інститут сім'я служить стійкою формою життєдіяльності людей, що історично склалися, і виконує важливі для суспільства функції – забезпечує відтворення суспільства шляхом народження нащадків. У сім'ї задовольняються природні й духовні потреби, потреби в спілкуванні, самоповазі і самореалізації, відбувається первинна соціалізація індивіда, залучення його до соціальних норм, освоєння ним ролей і статусів.

Ще в давнину Аристотель визначив сім'ю як суспільство, яке побудовано згідно з природою для щоденного життя; це перший вид спілкування людей. Сім'я є первинним осередком, з якого виникла держава [5].

Сім'я є об'єктом дослідження багатьох суспільних наук – історії, соціології, економіки, права, етнографії, психології, педагогіки, демографії, кожна з яких знаходить в рамках її життєдіяльності свій предмет вивчення. Так, історія вивчає сім'ю в ретроспективі її розвитку; соціологія визначає свій предмет у рамках дослідження шлюбно–сімейних відносин, сфери сімейного життя; економіка вивчає процеси матеріального накопичення і споживання в сім'ї; право вивчає та встановлює законодавчі норми, які регулюють особисті й пов'язані з ними майнові відносини громадян, що виникають із шлюбу і належності до сім'ї; етнографія вивчає культурний побут сім'ї, розвиток національних культурних традицій; психологія в основному аналізує сімейні відносини; педагогіка вивчає виховну функцію; демографія бачить в сім'ї інститут, відповідальний за виконання дітородної функції; медицина вивчає стан здоров'я членів сім'ї. Тобто кожна з наук у відповідності до її предмета вивчає різні сторони одного і того ж об'єкта – сім'ї, без яких отримання цілісної картини сім'ї, її специфічних сторін функціонування і розвитку було б не повним.

В 90–х роках XX ст. відомий вчений А.Г. Вишневський виділив такі функції сім'ї: економічну – одержання засобів до існування для сім'ї; демографічну – забезпечення відтворення населення, створення і збереження людського життя; соціально–культурну – соціалізація особистості і соціальний контроль за поведінкою людини; соціально–психологічну – реалізація індивідуальних потреб і прагнень людини, зняття емоційної напруги [6, с. 14–15]. М.В. Зверева вважає, що основна функція сім'ї – народження і виховання дітей, а також відтворення життя дорослих її членів, які пов'язані між собою родинними стосунками. Основна функція домогосподарства – виробництво благ і послуг для забезпечення членів сім'ї [7, с. 40].

Отже, враховуючи всі зазначені визначення, можна сказати, що сім'я здебільшого є соціальною основою домогосподарства.

За даними Держстату України, частка домогосподарств, у складі яких є діти, які не мають одного чи обох батьків, становить 8% загальної кількості домогосподарств; у міських поселеннях – 9%, у сільській місцевості – 7%. Серед усіх домогосподарств з дітьми до таких належить 22% домогосподарств, серед міських – 23% та серед сільських – кожне п'яте домогосподарство. У дев'яти з десяти таких домогосподарств дітей виховує одна мати. Понад 40% домогосподарств, в яких діти не мають одного чи обох батьків, виховують дітей у віці 7–13 років, 37% – дітей до 7 років, майже третина – дітей у віці 14–17 років. Переважна більшість (85%) домогосподарств, в яких діти виховуються в неповних сім'ях, мають у своєму складі одну дитину, 12% – двох, 3% – трьох і більше дітей. Серед сільських домогосподарств, в яких діти виховуються в неповних сім'ях, мають двох дітей 18% домогосподарств, трьох і більше дітей – 6% (серед таких міських домогосподарств – відповідно 10% та 2%) [8]. Говорячи про бідність та нерівне становище в сім'ях з дітьми, В. Симоненко приводить такі цифри: бідність у сім'ях із

СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВІ ПРОБЛЕМИ

двома дітьми становить 39,6% від їх загальної кількості, із трьома – 53,8%, із чотирма та більше – 72,3% [9]. Як бачимо, відбувається зростання вразливості насамперед у багатодітних сім'ях, сім'ях із дітьми-інвалідами тощо.

Приведені цифри говорять про те, що в умовах ринкової економіки треба виокремлювати сім'ї «групи ризику» за основними факторами та своєчасно виявляти можливі проблеми у сім'ях, особливо у сім'ях з дітьми, інвалідами, похилими батьками, безробітними (рис. 1). Існування у сім'ї одного із фактору «групи ризику» означає високу ймовірність виникнення відхилень у поведінці дітей, приводить до поширення безпритульності та злочинності серед неповнолітніх і тому вимагає до себе підвищеної уваги соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді. Однією з основних причин сімейного неблагополуччя в умовах ринкової економіки стала слабка економічна самостійність сімей, яка збільшила кількість малозабезпечених та соціально незахищених сімей, які самостійно не можуть подолати періодично виникаючі у процесі їх життєдіяльності складні життєві обставини та потребують сторонньої допомоги і різних заходів соціальної підтримки з боку держави.

Держава всебічно сприяє зміцненню сім'ї як головного соціального інституту українського суспільства, що забезпечує процес відтворення поколінь. Разом із тим упродовж останніх десятиліть у сімейних стосунках спостерігається недостатня стабільність, особливо серед молодих сімей; підвищена конфліктність у сім'ї; збільшення частки неповних сімей; скорочення питомої ваги багатодітних сімей. У результаті відбувається послаблення інституту сім'ї: зростання кількості розлучень, більш пізні укладання шлюбу, збільшення частки осіб, які ніколи не брали шлюбу, лібералізація статевої моралі. В демографічному плані економічні та соціокультурні зміни об'єктивно орієнтують сім'ю на меншу кількість дітей.

За останні два десятиліття трансформаційні процеси в економіці держави негативно вплинули на соціально-економічне становище сімей, структуру сім'ї, сімейні відносини. Багато дослідників констатують загострення демографічної проблеми, пов'язаної із зменшенням народжуваності та швидким старінням населення. Для поліпшення якісних характеристик рівня життя населення та гармонізації процесів його відтворення на основі відродження духовності українського народу та національних традицій, відновлення сімейних цінностей, забезпечення морального здоров'я сім'ї, виховання свідомого батьківства та запобігання соціальному сирітству постановою Кабінету Міністрів України від 24.06.2006 №879 затверджено Стратегію демографічного розвитку в період до 2015 року, основними завданнями якої є: підвищення рівня народжуваності та розвиток сім'ї; поліпшення здоров'я, зниження рівня смертності та збільшення тривалості життя населення; регулювання міграційних процесів; подолання негативних наслідків старіння населення; демографічний розвиток регіонів.

З метою покращення ситуації в демографічній, сімейній, молодіжній та міграційній політиці держава проводить наступні заходи: формування позитивного іміджу сім'ї, підвищення її престижу, формування відповідального батьківства та материнства, збільшення кількості сімей, у яких виховується двоє та більше дітей, шляхом підвищення ролі сім'ї в суспільстві та утвердження сімейних традицій; формування відповідального батьківства, реалізації права дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування, у сімейному оточенні; якісне проведення оздоровлення та відпочинку дітей, підвищення якості надання оздоровчих та відпочинкових послуг, гарантування безпеки перебування дітей у закладах оздоровлення та відпочинку шляхом підви-

Рисунок 1. Сім'ї «групи ризику» за основними факторами
Джерело: розроблено автором.

щення якості надання таких послуг та безпеки дітей під час перебування у дитячих закладах [10, с. 38].

Соціальна політика, що проводиться в державі, охоплює сукупність законодавчо встановлених економічних, соціальних, трудових гарантій і прав, соціальних інститутів і установ, що забезпечують їх реалізацію і створюють умови для реалізації сім'ями їх соціальних функцій. Державна підтримка матеріального добробуту сімей з дітьми є дуже важливою для зміцнення сім'ї, відновлення сімейних цінностей, створення умов для виховання та всебічного розвитку наших дітей.

Законодавство у сфері формування та реалізації державної політики підтримки сім'ї включає Конституцію України, Сімейний кодекс України, Закон України «Про охорону дитинства», Закон України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми», Закон України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю», Концепцію державної сімейної політики, Закон України «Про Загальнодержавну програму «Національний план щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2016 року», Державну цільову соціальну програму підтримки сім'ї до 2016 року тощо.

Виходячи із прийнятого законодавства, указів Президента, постанов Верховної Ради та уряду держава активно бере участь у підтримці сімей з дітьми, здійснює розвиток всієї соціальної сфери, удосконалює систему соціального захисту населення та ін. У найближчі два роки державна політика чітко зорієнтована на забезпечення належних умов для дитини і сім'ї з дітьми.

У поточному році Віктор Янукович сформулював нові соціальні ініціативи (рис. 2). На перше місце поставлено збіль-

шення підтримки малозабезпечених сімей, які виховують дітей. Протягом двох років 85% дошкільнят будуть забезпечені місцем у дошкільних навчальних закладах. 2,5 млн. дітей зможуть відвідувати різні гуртки, секції, центри розвитку творчості. На постійній основі почнуть працювати обласні та всеукраїнські літні школи для обдарованих дітей. Окрім того, в 2013–2014 роках буде модернізовано 70% спортивних майданчиків у школах та садочках [11].

У проведенні державної політики зроблено акцент на відновленні здатності сімей надавати дітям якісну освіту та забезпечувати їм усебічний фізичний і творчий розвиток. Важливим є створення умов у сімейному середовищі для виховання всіх дітей. Для реалізації цих завдань передбачається:

- підвищити доходи кожної малозабезпеченої сім'ї до кінця 2013 року на 619 грн., а у 2014 році – на 976 грн. (порівняно з 2012 роком). До кінця 2014 року має бути скасовано показник гарантованого рівня забезпечення прожиткового мінімуму на дітей, встановлений для призначення допомоги дітям із малозабезпечених сімей, що поліпшить становище 245 тис. дітей;
- збільшити розмір допомоги по догляду за дитиною з інвалідністю (з найтяжчим ступенем втрати здоров'я) на 25%, що дасть змогу поліпшити становище 15 тис. дітей з інвалідністю;
- забезпечити захист права дітей з інвалідністю на виховання в сім'ї, в тому числі у спосіб створення розгалуженої системи центрів денного перебування дітей із вадами розвитку (із залученням фахівців–реабілітологів);
- створити умови для всебічного розвитку й доступу до всіх сфер суспільного життя дітей з особливими потребами,

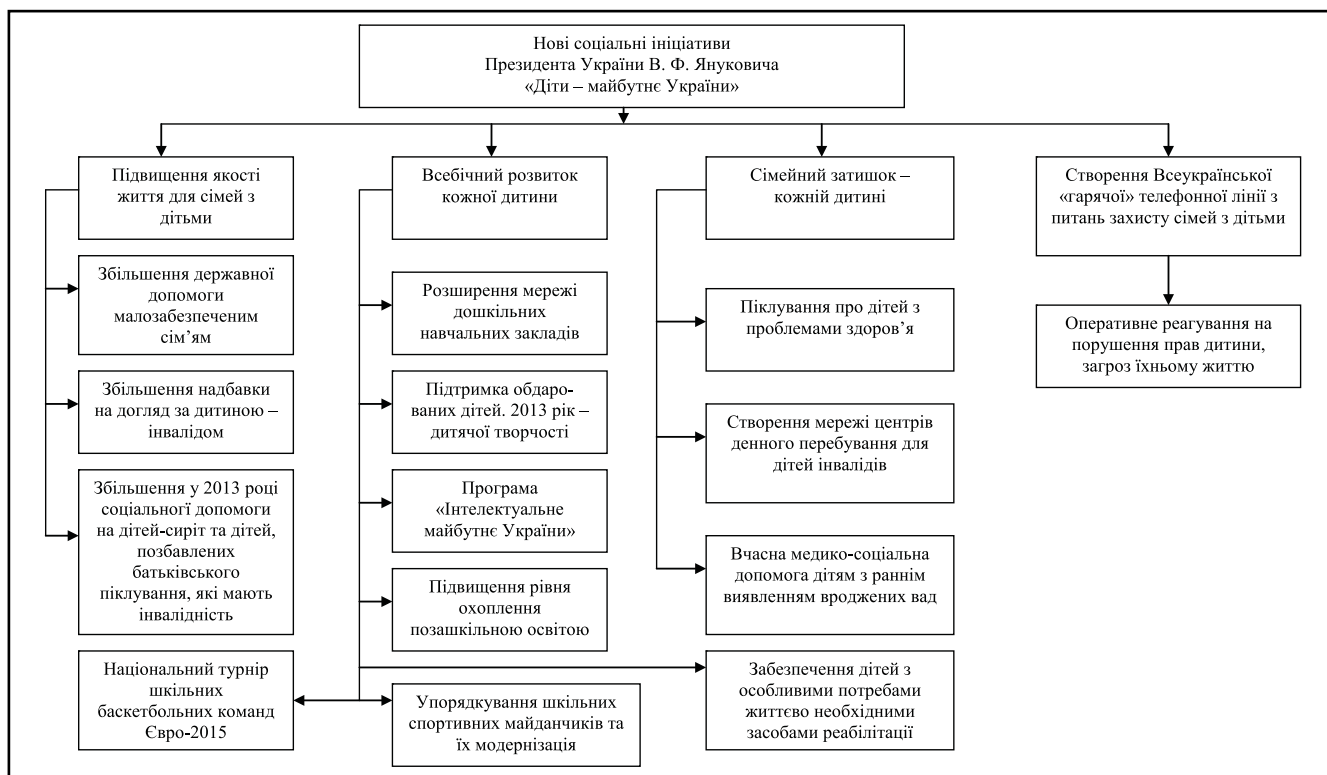

Рисунок 2. Нові соціальні ініціативи Президента України В.Ф. Януковича «Діти – майбутнє України»

Складено за: [12].

СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВІ ПРОБЛЕМИ

стовідсотково забезпечивши їх засобами реабілітації, протезно-ортопедичними виробами, засобами спілкування та обміну інформацією;

– створити дієву систему медико-соціальної реабілітації дітей, стан яких потребує ранньої корекції, включаючи своєчасне виявлення та постійний медичний супровід таких дітей, а також психологічну підтримку їхніх батьків;

– знизити рівень відмов матері від дитини у пологовому будинку завдяки подальшому створенню розгалуженої системи центрів матері й дитини, де надаватиметься відповідна підтримка у вигляді тимчасового житла та соціального супроводу;

– забезпечити право на освіту: створити 100 тис. нових місць у дошкільних навчальних закладах; сприяти відновленню роботи та відкриттю нових закладів позашкільної освіти і дозвілля для дітей (гуртків, секцій, творчих майстерень тощо); приділити увагу належному забезпеченню права на освіту дітей з вадами зору, забезпечивши їх сучасними підручниками та засобами доступу до інформації; започаткувати програму «Інтелектуальне майбутнє України» – для найобдарованіших дітей країни, які зможуть поглиблювати свої знання під супроводом науковців і провідних фахівців; організувати для обдарованих дітей (у системі Малої академії наук України) на постійній основі роботу обласних і республіканських літніх шкіл із залученням до їхньої роботи провідних фахівців і вчених з метою створення умов для всебічного розвитку дітей та їхнього оздоровлення; відновити діяльність закладів спортивно-оздоровчого спрямування, модернізувавши спортивні майданчики у 28,5 тис. загальноосвітніх і дошкільних навчальних закладів [13, с. 108–109].

Серед великої кількості державних програм, спрямованих на розвиток сімейної політики, найбільш комплексною є Державна цільова соціальна програма підтримки сім'ї до 2016 року, яка затверджена постановою Кабінет Міністрів України від 15.05.2013 №34. Метою програми є збереження традиційних сімейних цінностей, посилення мотивації до реєстрації шлюбів, свідомого народження і виховання дітей, а також підвищення соціального захисту сімей, які опинились у складних життєвих обставинах.

Виконання програми дасть змогу: 1) підвищити престиж сім'ї та сформувати позитивне ставлення до багатодітних сімей, розуміння необхідності надання їм адресної підтримки; 2) зміцнити шлюб та зменшити кількість розлучень; 3) збільшити кількість сімей, в яких виховується двоє та більше дітей; 4) мінімізувати асоціальні прояви у життєдіяльності сім'ї, передусім насильства; 5) посилити відповідальність батьків за утримання, виховання та розвиток дітей, їх життя та здоров'я; 6) забезпечити надання послуг сім'ям з питань підготовки до майбутнього батьківства; 7) впровадити підготовку молоді до подружнього життя з метою запобігання розлученням та нестабільності в стосунках; 8) провести необхідні соціологічні дослідження та опитування щодо формування і реалізації державної політики з питань сім'ї та дітей, підготувати необхідні видання [14].

Як бачимо, в поточному році проголошені Нові соціальні ініціативи В. Януковича, прийнято Державну цільову соціальну програму підтримки сім'ї до 2016 року та інші документи щодо сімей з дітьми. Все це наглядно показує як поступово трансформується державна сімейна політика і як соціальна політика доповнюється розширенням та формуванням сучасної моделі сімейної політики в нашій країні. На сьогодні держава вже усвідомила, що економічне, соціальне, фізичне та духовне здоров'я сім'ї значною мірою визначає досягнення стабільного розвитку країни. Більш того, у фізичній та моральній занедбаності дітей криється джерело небезпеки для розвитку культури, майбутнього здоров'я народу та його моральності. Тому уряд країни приділяє все більше уваги формуванню та трансформації існуючої сімейної політики, приходять до усвідомлення необхідності розробки і реалізації нового типу сімейної політики, яка буде орієнтована на зміцнення сім'ї.

Сучасна державна сімейна політика спрямована на забезпечення сприятливих умов для всебічного розвитку сім'ї та її членів, найповнішу реалізацію сім'єю своїх функцій і поліпшення її життєвого рівня, підвищення ролі сім'ї як основи суспільства. Основними напрямками державної сімейної політики є: 1) формування у свідомості людей розуміння важливості ролі сім'ї у житті суспільства, вихованні нового покоління, забезпеченні суспільної стабільності та прогресу; 2) сприяння відродженню традиційно міцної, працьовитої, економічно спроможної сім'ї на основі нових соціально-економічних відносин, національних традицій та впровадження кращого світового досвіду; пропагування і забезпечення наступності поколінь; 3) створення умов для повної реалізації економічних, соціальних і демографічних функцій сім'ї; вжиття заходів для захисту інтересів сім'ї і дітей, їх соціальної підтримки в період соціально-економічної трансформації суспільства; 4) формування у населення культури планування сім'ї, народження бажаної кількості дітей з урахуванням сучасного розвитку медицини, налагодження ефективної системи підготовки молоді до сімейного життя, пропагування авторитету шлюбу; 5) всебічна соціально-економічна підтримка молодих сімей; 6) сприяння поширенню сімейного виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, профілактика дитячої бездоглядності, жебракування, запобігання правопорушенням; 7) створення у державі єдиної соціальної інфраструктури з метою обслуговування в сім'ї та виконання завдань, пов'язаних з її життєзабезпеченням [15, с. 59–63]. Значне місце структурі сімейної політики займає система підтримки сім'ї. Основні форми підтримки сімей з дітьми в нашій країні приведено на рис. 3.

Особливу стурбованість викликає створення нової або модернізація вже існуючої системи підтримки сім'ї, здійснення заходів, спрямованих на забезпечення соціального та правового захисту сім'ї, в тому числі соціальної підтримки сімей з дітьми, малозабезпечених, багатодітних, молодих сімей та сімей, які перебувають в складних життєвих обставинах, попередження насильства в сім'ї, оздоровлення і відпо-

чинку дітей, забезпечення рівних прав і можливостей для участі жінок та чоловіків у політичному, економічному і культурному житті, протидії торгівлі людьми.

Соціальний захист сімей з дітьми, малозабезпечених сімей забезпечується шляхом виконання норм законів України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми», «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям», «Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям», постановами Кабінету Міністрів України щодо державної соціальної допомоги на дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, тимчасової допомоги дітям, батьки яких ухиляються від сплати аліментів. Розміри державних соціальних гарантій, передбачених вказаними нормативними документами, визначаються залежно від прожиткового мінімуму або від рівня забезпечення прожиткового мінімуму (гарантований мінімум).

Прожитковий мінімум, як і рівень забезпечення, встановлюється щорічно одночасно з прийняттям закону про державний бюджет країни на відповідний рік. Отже, як наслідок, з підвищенням соціальних стандартів зростає потреба в коштах на виплату соціальних допомог у наступні роки.

Добробут сім'ї найчастіше асоціюється з наявністю, відсутністю або недостатністю доходів. Складність оцінки якості життя дітей обумовлена не лише питаннями розвитку і довгостроковим характером її наслідків, але і іншими обставинами. Як правило, положення дітей оцінюється з точки зору доходів батьків, проте цілком

благополучні батьки можуть обділяти дітей турботою і увагою. Нині все більша кількість дослідників, що займаються

цією проблемою, приходять до висновку, що для оцінки слід використовувати комплекс показників, які стосуються широкого кола аспектів життєдіяльності. Для цього необхідно проводити постійний аналіз соціально-економічного стану сімей з дітьми та вчасно вносити корективи у проведення сімейної політики.

Рівень життя сімей з дітьми безпосередньо залежить від наявності та кількості дітей, кількості працюючих осіб та їх освітнього рівня, осіб непрацездатного віку, які входять до складу сім'ї. Оскільки сім'я є ядром домогосподарства, соціально-економічні умови, в яких знаходяться домогосподарства, впливають і на сім'ю.

За даними Держстату України, в 2012 році в країні нараховувалось 16984,1 тис. домогосподарств. У 2012 році порівняно з 2000 роком їхня кількість зменшилася на 696 тис. одиниць, а порівняно з 2011 роком – на 39 тис. одиниць. Із загальної кількості домогосподарств у 2012 році нараховувалось 6437 тис. домогосподарств з дітьми. За даними Держстату України за 1999–2012 роки, частка домогосподарств з дітьми до 18 років має тенденцію стрімкого зменшення з 44,2% в 1999 році до 37,2% в 2004 році. Далі, в 2005 та 2006 роках цей показник збільшився, але незначно – на 0,2 в.п., і утримувався протягом 2007 року. В 2008–2010 роках частка домогосподарств з дітьми до 18 років зростає на 0,1 в.п. і утримувалася на рівні 37,8% протягом трьох років. У 2011 році цей показник знову зріс на 0,1 в.п. до 37,9% і не змінювався в 2012 році. В 2011–2012 роках частка домогосподарств, які мають у своєму складі дітей у віці до 18 років, порівняно з 1999 ро-

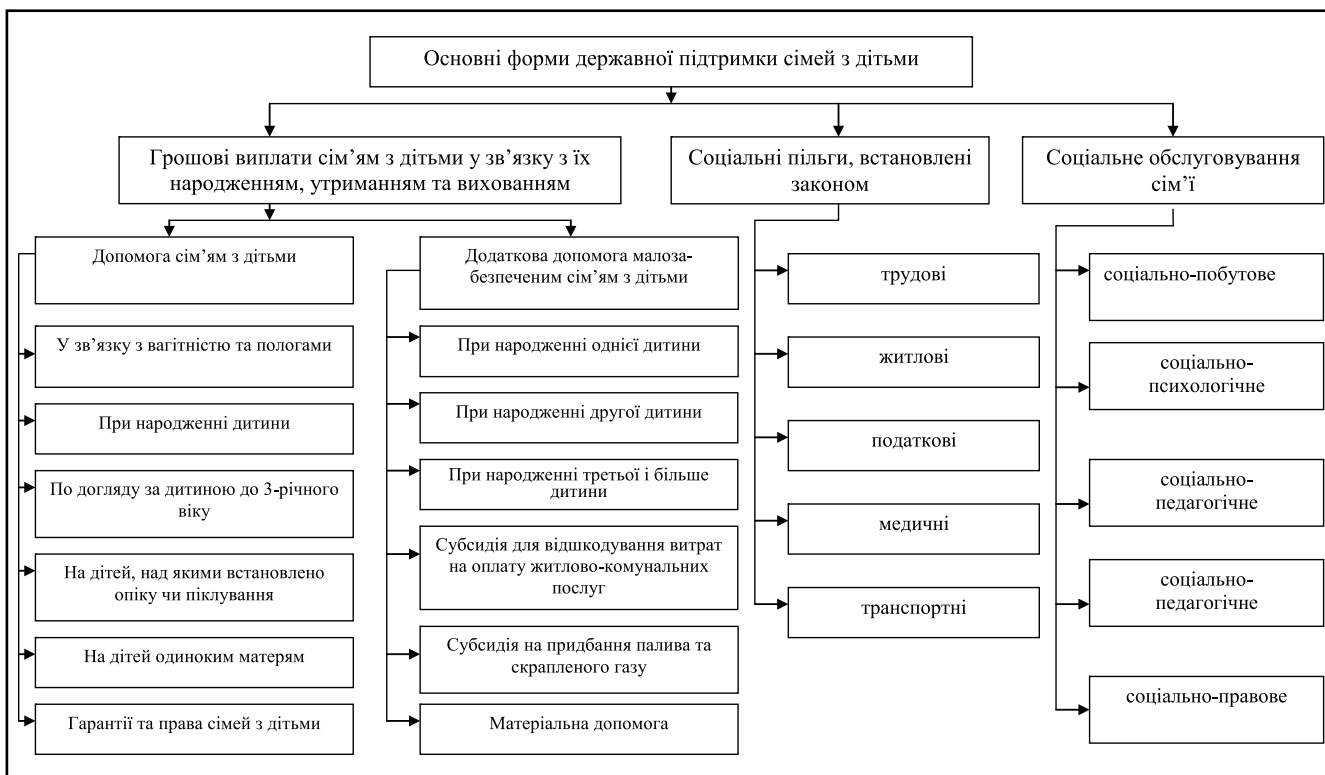

Рисунок 3. Основні форми державної підтримки сімей з дітьми згідно із законами України

Джерело: розроблено автором.

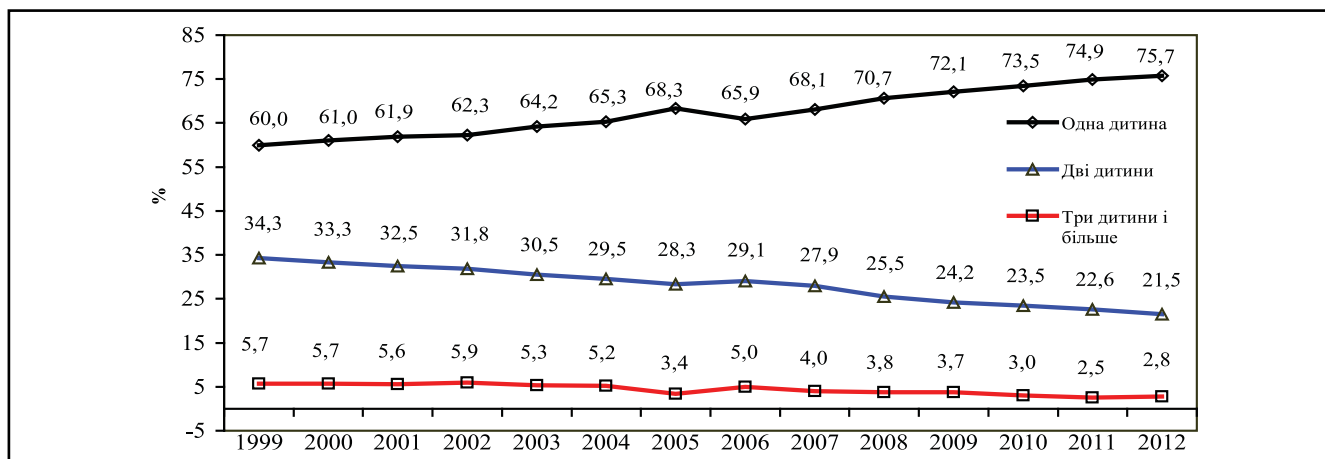

Рисунок 4. Динаміка розподілу домогосподарств із дітьми за кількістю дітей в їхньому складі, %

Джерело: побудовано за: [2].

ком зменшилася на 6,3 в.п. Відповідно за період з 1999 по 2012 рік включно зростає частка домогосподарств без дітей до 18 років з 55,8 до 62,1% [2].

Розглянемо розподіл домогосподарств із дітьми за кількістю дітей у їхньому складі (рис. 4). У 2012 році в Україні нараховувалося 4892 тис. домогосподарств з однією дитиною, що на 233 тис. більше, ніж у 2000 році; 1365 тис. домогосподарств, в яких дві дитини, що на 1262 тис. менше, ніж у 2000 році; 181 тис. домогосподарств з трьома і більше дітьми, що на 259 тис. менше, ніж у 2000 році. Частка домогосподарств, які мають у своєму складі одну дитину, в 1999–2012 роках (порівняно з попереднім роком) зростала протягом всього періоду, за виключенням 2006 року (зменшилась на 2,1 в.п.): 2000 рік (1,0 в.п.), 2001 рік (0,9 в.п.), 2002 рік (0,4 в.п.), 2003 рік (0,9 в.п.), 2004 рік (1,1 в.п.), 2005 рік (3 в.п.), 2007 рік (2,2 в.п.), 2008 рік (2,6 в.п.), 2009 рік (1,4 в.п.), 2010 рік (1,4 в.п.), 2011 рік (1,4 в.п.), 2012 рік (0,8 в.п.). Максимальне значення зростання цього показника спостерігається в 2005 році. Частка домогосподарств з двома дітьми у 1999–2012 роках (порівняно з попереднім роком) зменшувалася протягом всього періоду, за виключенням 2006 року (зросла на 0,8 в.п.): 2000 рік (1,0 в.п.), 2001 рік (0,8 в.п.), 2002 рік

(0,7 в.п.), 2003 рік (1,3 в.п.), 2004 рік (1,0 в.п.), 2005 рік (1,2 в.п.), 2007 рік (1,2 в.п.), 2008 рік (2,4 в.п.), 2009 рік (1,3 в.п.), 2010 рік (0,7 в.п.), 2011 рік (0,9 в.п.), 2012 рік (1,1 в.п.). Максимальне значення зменшення цього показника спостерігається в 2008 році. Частка багатодітних домогосподарств у 1999–2012 роках (порівняно з попереднім роком) зменшувалася весь період за виключенням 2006 року (зросла на 1,6 в.п.): 2000 рік (на рівні 1999 року), 2001 рік (0,1 в.п.), 2002 рік (0,3 в.п.), 2003 рік (0,6 в.п.), 2004 рік (0,1 в.п.), 2005 рік (1,8 в.п.), 2007 рік (1,0 в.п.), 2008 рік (0,2 в.п.), 2009 рік (0,1 в.п.), 2010 рік (0,7 в.п.), 2011 рік (0,5 в.п.), 2012 рік (0,3 в.п.). Максимальне зменшення частки багатодітних домогосподарств спостерігається в 2005 році.

Таким чином можна говорити про тенденцію, яка спостерігається протягом 1999–2012 років: кількість домогоспо-

дарств з однією дитиною збільшується, а з двома та з трьома і більше – зменшується. Разом із тим в Україні загальна кількість домогосподарств збільшується, незважаючи на тривале скорочення чисельності населення. Таке протиріччя пояснюється, по-перше, збільшенням відокремлення молодих сімей від батьків, по-друге, зростанням кількості розлучень, що зводить до зменшення кількості осіб в одному домогосподарстві.

Висновки

Сучасна сім'я знаходиться в центрі соціально-економічних процесів, які відбуваються у суспільстві. Соціально-економічний стан сімей є однією із важливих передумов стабільного розвитку суспільства сьогодні і в майбутньому. Невирішеність багатьох соціально-економічних проблем сім'ї може загострити політичні, соціально-економічні, культурні та ін. процеси в суспільстві. В цих умовах економічний та соціальний розвиток держави великою мірою залежить від трансформації сімейної політики, направленої на вирішення проблем інституту сім'ї. Без поступової трансформації державної сімейної політики і вирішення типових та індивідуальних проблем сім'ї неможливо встановити та гармонізувати стосунки сім'ї і держави, об'єднати загальні завдання інституту сім'ї і влади та створити єдину платформу для вирішення багатьох економічних державних завдань.

У сучасних умовах відбувається зростання ролі домогосподарств із дітьми, що приводить до поступової трансформації сімейної політики в державі. Аналіз дослідження тенденції зростання ролі домогосподарств з дітьми показав: по-перше, об'єктивною потребою ринкової економіки є проведення державної соціальної політики та посилення уваги до сімейної політики; по-друге, сучасну сімейну політику потрібно розглядати як складову частину соціальної політики, яка спрямована на забезпечення та регулювання життєдіяльності сім'ї, створення соціально-економічних умов для її гідного існування відповідно до загальноприйнятих соціальних стандартів; по-третє, серед основних напрямів сімейної політики повинні бути: економічне стимулювання народжуваності; підвищення ефек-

тивності соціального захисту сімей (допомоги сім'ям) при народженні дітей; розвиток системи соціальних послуг з догляду і виховання дітей; підготовка дітей, підлітків і молоді до дорослого життя (праці і шлюбно-сімейних стосунків); поширення служб сім'ї і шлюбних консультацій з подолання сімейних конфліктів; вдосконалення сфери обслуговування, її пристосування до потреб працюючих жінок; пропаганда в суспільстві сімейного способу життя, посилення усвідомленої потреби в шлюбі, сім'ї, батьківському вихованні; збереження і поліпшення здоров'я сімей, у тому числі репродуктивного, підвищення рівня культури репродуктивної поведінки; стимулювання здорового способу життя, профілактики захворюваності, збереження і поліпшення здоров'я; зміна ролі податкової системи в сприянні сім'ям з дітьми; по-четверте, трансформація сімейної політики лежить в багатьох площинах, які охоплюють існуючі інститути суспільства, так чи інакше причетних до вирішення проблем сім'ї. Тому потрібно підвищити увагу до гармонійного розвитку всіх сфер суспільства за міжнародними стандартами.

Список використаних джерел

1. Маркс К., Энгельс Ф., Соч., 2 изд., т. 21. – С. 26.
2. Офіційний сайт Державної служби статистики. – [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Закон України «Про Всеукраїнський перепис населення» // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, №51–52, ст. 446 (із змінами, внесеними згідно із законами №4652–VI (4652–17) від 13.04.2012; №5463–VI (5463–17) від 16.10.2012).
4. Зміни до Класифікації інституційних секторів економіки України, затвердженої наказом Держкомстату України від 18.04.2005 №96 «Про затвердження Класифікації інституційних секторів економіки України» (затверджено Наказом Державного комітету статистики України від 12.07.2007 №214) [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.org/>
5. Бабосов Є.М. «Соціологія сім'ї» див.: Соціологія. Енциклопедія / Упоряд. А.А. Грицанов та ін. – Електрон. версія енциклопедії. – Мн.,

2003. – Режим доступу (на 02.10.2006): <http://www.slovari.yandex.ru/dict/sociology/>

6. Эволюция семьи и семейная политика в СССР / Отв. ред. А.Г. Вишневский. – М.: Наука, 1992. – С. 14–15.

7. Зверева М.В. Экономический подход в исследовании семьи в современных условиях / М.В. Зверева // Вестник Московского университета. Серия 6. Экономика. №6. – 1994. – С. 40.

8. Соціально-демографічні характеристики домогосподарств України у 2011 році. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

9. Симоненко В. Бедность – основной показатель «эффективности» власти / В. Симоненко // Ежедневник 2000–2011. – №11 (550) [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ac-rada.gov.ua/control/main/uk/publish/article/16736137/>

10. Державна програма економічного і соціального розвитку України на 2012 рік та основні напрями розвитку на 2013 і 2014 роки. – С. 38.

11. Президент України Віктор Янукович: «Без реформ ми не витримаємо конкуренції в світі» // Віче. – №5. – 2013. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/3571/>

12. Нові соціальні ініціативи Президента України: діти – майбутнє України (з виступу Президента України Віктора Януковича на розширеному засіданні Кабінету Міністрів України 07.03.2013) [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.president.gov.ua/docs/initiative_11.pdf/.

13. Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України. – К.: НІСД, 2013. – 576 с.

14. Державна цільова соціальна програма підтримки сім'ї до 2016 року затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 15.05.2013 №341 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon4.rada.gov.ua/laws/show/341-2013-p>

15. Дерєга В.В. Нормативно-правові засади державної сімейної політики в Україні [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.archive.nbuv.gov.ua/portal/soc.../Derega.pdf?>

УДК 336:330.341.1

О.Г. КОПИЛ,

аспірант, Науково-дослідний фінансовий інститут Державної навчально-наукової установи «Академія фінансового управління»

Фінансові механізми забезпечення громадян житлом і перспективи їх впровадження

У роботі досліджено нові фінансові механізми забезпечення громадян житлом, проведено порівняння переваг від їх запровадження поряд з існуючими та розглянуто перспективи їхнього використання.

Ключові слова: житло, ощадно-будівельна каса, будівництво.

В работе исследованы новые финансовые механизмы жилищного обеспечения граждан, проведено сравнение преимуществ их использования наряду с уже существующими и рассмотрены перспективы их использования.

Ключевые слова: жилье, строительно-сберегательная касса, строительство.